

La llengua catalana, Pompeu Fabra i Badalona

Mateu Rotger i Rosquellas

POMPEU FABRA I BADALONA

Amb motiu de les Festes de Cultura Popular «Pompeu Fabra», celebrades el mes d'octubre de 1985 a la nostra ciutat, l'Àrea de Cultura, Joventut i Esports de l'Ajuntament, amb la col·laboració del Departament de Política Lingüística de la Generalitat, Òmnium Cultural, l'Institut Municipal d'Educació i la Secció d'Història del Museu, edità un vídeo sobre el tema «La llengua catalana: Pompeu Fabra.» La finalitat era la de facilitar al professorat de les escoles, dels instituts i dels diversos grups del

català, també com d'altres centres docents, monitors d'esplai i a tothom qui volgués servir-se'n, una eina didàctica que els ajudés a donar a conèixer l'obra i la personalitat de Pompeu Fabra, tot connectant —i l'escola ha de recollir els batecs de l'entorn— amb els actes organitzats per Òmnium Cultural, en especial amb aquells que comptaven amb la participació dels nois i noies i que pressuposaven el coneixement de la biografia del Mestre. Creiem oportú, doncs, fer-nos-en ressò i contribuir a la seva difusió des d'aquestes pàgines del Carrer dels Arbres.

APUNTS PER A UNA CRONOLOGIA

Cap al segle VII abans de Crist, a la regió del Laci, un lloc del centre de la península italiana, es produí la fusió de diverses tribus.

Aquestes tribus fundaren una ciutat, Roma, que gaudia d'una situació excel·lent per a la pràctica del comerç.

Els romans foren un poble de gran cultura, molt ben organitzat, que es proposà dominar els altres pobles de la Mediterrània.

Aquí i allà de les terres conquerides, a fi de consolidar el seu domini, plantaren primer els seus campaments i, posteriorment, hi vestiren ciutats.

Avui encara podem contemplar vestigis del seu pas: edificis, monuments, carreteres.

Tots els territoris que veus en aquest mapa constituïren l'Imperi Romà; el més gran imperi de l'Antiguitat.

La llengua, la forma de govern i les lleis dels pobles sotmesos eren, evidentment, diferents. Però Roma tenia tot el que li calia per a unificar-los: una llengua, el llatí; unes lleis, el dret romà i un govern, el de la metròpolis.

L'any 218 abans de Crist, les tropes de Corneli Escipió desembarcaren a Empúries i, des d'allí, prosseguiren la conquesta dels pobles costaners, proposant aliances amb els seus pobladors i lluitant amb aquells que no s'avenien a pactar.

A un d'aquests pobles, convertit més tard en ciutat, li donaren el nom de Baetulo. Baetulo, era en el lloc que avui ocupa a Badalona el barri de Dalt la Vila, i en queden interessants i abundoses restes.

Les poblacions sotmeses ben aviat intentaren imitar tot allò que era romà. L'adaptació d'aquests pobles a la civilització de Roma rep el nom de romanització i, constitueix un dels

fenòmens culturals més importants de la història d'Occident.

Els romans, entre d'altres coses, imposaren als pobles conquerits la seva llengua: el llatí.

Però al segle V, juntament amb la caiguda de l'imperi romà, es començà a produir la fragmentació de la unitat de la llengua.

És entre el segle V i el IX, l'època decisiva per a la determinació de les característiques diferencials de les diverses llengües romàniques derivades del llatí vulgar, el llatí parlat pel poble.

Així nasqué el català, la llengua que avui es parla a Catalunya, al Principat d'Andorra, a la major part del Departament francès dels Pirineus orientals, a la franja de l'Aragó fronterera amb Catalunya, a gran part de la Comunitat Valenciana, a les illes Balears i a la ciutat de l'Alguer a Sardenya.

A partir del segle XII el català començà a introduir-se en alguns tràmits jurídics o de comunicació administrativa.

Més tard, sota el regnat d'Isabel de Castella i Ferran d'Aragó, a causa de la unió de totes dues corones, el català —aquella llengua creixent—, va perdre molta de la seva importància, si bé conservà el caràcter d'oficial pel fet que Catalunya continuava éssent un estat que es regia per les seves pròpies lleis.

No obstant això, el cop més fort que patí la llengua catalana, fou en 1714, quan governant Felip V, promulgà els decrets de Nova Planta, convertint Catalunya en una província i prohibint, entre d'altres coses, l'ús de la llengua catalana en el tràmit de plets, i recomanant que fos foragitada de les escoles.

El català, conseqüentment, quasi es deixa d'escriure en les comunicacions oficials i el nombre de persones que el parlen, cada vegada més empobrit, és menor.

Per sort, al començament del segle passat, amb l'enrenou de la Revolució Francesa i les guerres de Napoleó, recobra sensiblement el vigor perdut, apareix la primera Gramàtica Catalana, i es produeixen algunes manifestacions de desvetllament literari.

En 1833, un català traslladat a la Cort d'Espanya, Bonaventura Carles Aribau, li donà una nova empenta en escriure, en un moment d'enyorament, l'Oda a la Pàtria. I sorgeixen nous poetes arreu de Catalunya que canten la fe, la pàtria i l'amor.

Es reinstauren en 1859 els Jocs Florals, on són premiats els dos monuments més gloriosos de la llengua catalana renascuda, obres de Mn. Cinto Verdaguer, el Canigó i L'Atlàntida.

Aquest període de desenrotllament i enriquiment de la literatura catalana s'anomena «La Renaixença».

No obstant això, l'anarquia lingüística era total. Cada escriptor tenia la seva ortografia, els periòdics adoptaven formes lexicogràfiques diferents... Existien grups de lingüistes que lluitaven per tal d'imposar els seus criteris ortogràfics.

Faltava algú amb autoritat, coneixement i vocació per a definir la gramàtica que aquell moment històric de la llengua exigia. Calia unificar l'ortografia, netejar el vocabulari, restablir l'ús correcte de les preposicions, de les conjuncions...

Ningú no s'hagués pogut imaginar que la persona que havia de posar ordre en aquell caos, havia de ser un jove, nascut a Gràcia l'any 1868, estudiant de química a l'Escola d'Enginyers Industrials de Barcelona, que es deia Pompeu Fabra.

Alexandre Galí, tracta de mostrar-nos com va néixer la vocació de Fabra, a través de la següent anècdota: «A darreries del segle passat, malgrat la Renaixença, provocada per l'Oda a la Pàtria i els Jocs Florals, el castellà

s'havia imposat fins al punt que s'havia oblidat el costum d'escriure les cartes familiars en català. El fet s'esqueia cap a l'any 1884, quan Fabra devia tenir uns setze anys. Els seus nebots estiuejaven a Camprodon i un bon dia en adreçar-los una carta i començar "Queridos sobrinos", li va caure la bena dels ulls. Per què, éssent l'un i els altres catalans, els havia d'escriure en castellà? Cal creure que aleshores, obeïnt al seu rigor mental i a la seva formació científica, en intentar exposar els sentiments i pensaments en llengua catalana, s'adonà de l'enorme garbuix gramatical que en dificultava l'expressió.»

Va començar a dubtar com s'havia d'escriure aquell o aquell altre mot, per la qual cosa decidí dedicar-se a l'estudi del català a fi d'establir unes normes definitives per a la seva escriptura.

La seva decisió va donar fruit aviat. Entre els 16 i els 18 anys escriu el seu primer treball lingüístic titulat **Ensayo de gramática del catalán moderno**, i als 22 anys ja és portaveu de la campanya a favor de l'ortografia nova, a la revista **L'Avenç**.

*L'idioma català - Conservat,
a desgrat de tot, pel nostre poble -
es, gràcies a la ciència i al
bon gust de Pompeu Fabra,
un instrument apte a l'expressió
de les més altes manifestacions
de la nostra cultura. Però
era, fins ara, un esperit sense
cos.*

*Avui gràcies a l'autonomia
de Catalunya, el català s'emporta
al nostre Parlament, que és el
señal de l'afolliment de les nostres
llibertats*
J. Francesc Macià
28 febrer de 1933

Carta autògrafa del president Macià

Fabra al campament de «Palestra» a Ripoll.

En 1902, el mateix any que per motius polítics el governador civil de Barcelona prohibeix els Jocs Florals, Fabra guanya la càtedra de Química a l'Escola d'Enginyers de Bilbao. Poc després es casa i, al País Basc, neixen les seves tres filles. I, al País Basc escriu una **Gramàtica catalana**, un tractat d'**Ortografia Catalana** i un **Sil·labari Català** per a ensenyar a llegir i escriure en català als infants.

Per l'octubre de 1906, amb un caliu popular insòlit, va tenir lloc a Barcelona, promogut per Mn. Alcover, el Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana, amb la participació d'eminents filòlegs estrangers. Els treballs i les intervencions de Fabra hi destacaren pel seu rigor i claredat.

Acabat el Congrés, retorna a Bilbao i s'hi està fins al 1912 en què, cridat per Prat de la Riba, ve a Catalunya per prendre possessió de la càtedra de català, creada per la Mancomunitat, a la Universitat de Barcelona; i també per incorporar-se a la secció de Filologia de l'Institut d'Estudis Catalans.

Fabra, aquell home calmos, pacient, cordial, amant de l'excursionisme i del tennis, que fumava en pipa tabac anglès, enginyer de professió i lingüista excepcional per vocació,

s'instal·la a Badalona. Primer ho fa a la carretera, aleshores camí Reial, a la cantonada de la Riera de Matamoros; després a la Rambla i, finalment, al carrer de la Mercè. Fa els seus trajectes diaris a Barcelona amb tramvia.

El primer pas ferm en la seva tasca per la fixació del català, que Prat de la Riba jutjava essencial perquè esdevingués llengua escolar i llengua de govern, fou la publicació de les **Normes Ortogràfiques**, l'any 1913, que, si bé foren molt combatudes per un grup —que uns anys més tard publicà les seves pròpies Regles—, comptaren de seguida amb l'acceptació dels organismes oficials i amb l'adhesió dels escriptors joves.

A Badalona, formà part del Jurat dels Jocs Florals organitzats per **Gent Nova**. El 1915, va ser nomenat director de la recent creada Escola Municipal d'Arts i Oficis i impulsà diferents actes, com la presentació de **Nostra Parla**, entitat nascuda per promoure l'estudi del català.

El 1919, comença a publicar, en el diari barceloní **La Publicitat**, uns articles diaris, primerament, sota el títol genèric **Per la puresa de la llengua**, substituït més tard pel de **Converses Filològiques**.

Aquesta activitat, i també les classes a la Universitat, es veuran truncades per la forta repressió de la dictadura de Primo de Rivera.

Malgrat la persecució, va empènyer Marcel·lí Antich a iniciar, sota el patrocini de l'**Associació Protectora de la Llengua Catalana** i del **Politécnic**, l'**Escola Catalana** a Badalona, que s'establí en el carrer Sant Anastasi.

Si bé Pompeu Fabra va passar per una situació econòmica molt migrada —que la solidaritat dels catalans procurà mitigar—, la seva producció no es detura. En el seu estudi del carrer de la Mercè, treballa incansablement en l'elaboració de l'esborrany de la que serà la seva obra més coneguda: el **Diccionari General de la Llengua Catalana**, publicat l'any 1932.

Acabats els anys de dictadura i amb la proclamació de la República, recupera la càtedra de català i és designat President del Patronat de la Universitat Autònoma.

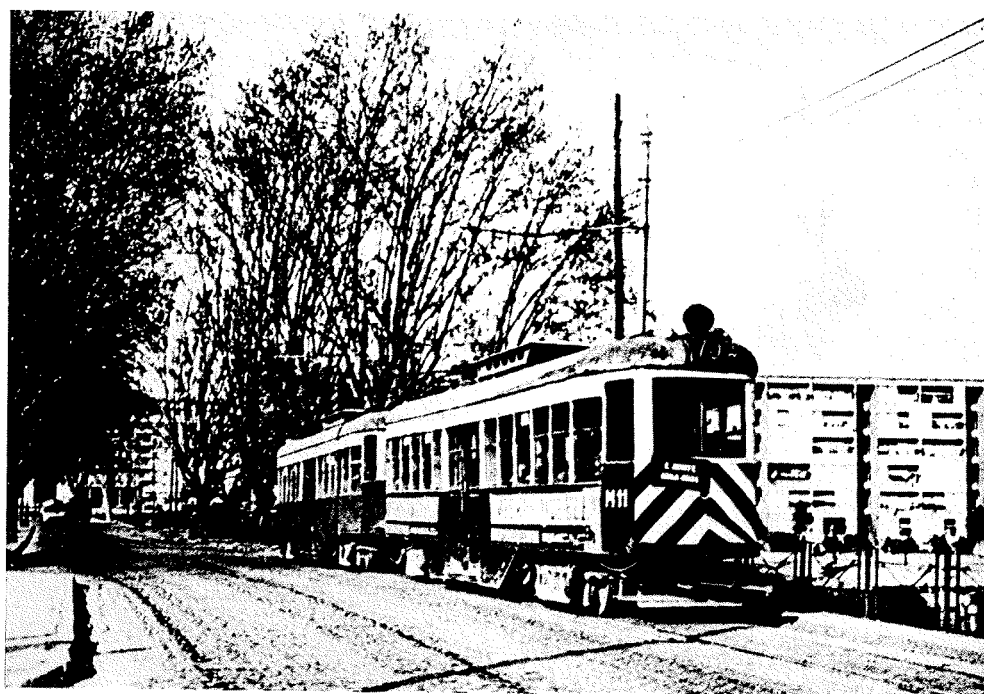
Els badalonins estimaven molt el

Mestre Fabra. Una prova d'aquesta estimació la varen donar diverses entitats, l'any 1933, el demanar a l'Ajuntament que el declarés fill adoptiu de Badalona i el fet que aquest, no sols s'avingués a fer-ho, sinó que, alhora, acordés atorgar-li la medalla d'or de la ciutat i instituís, en honor seu, el Premi Anual «Pompeu Fabra».

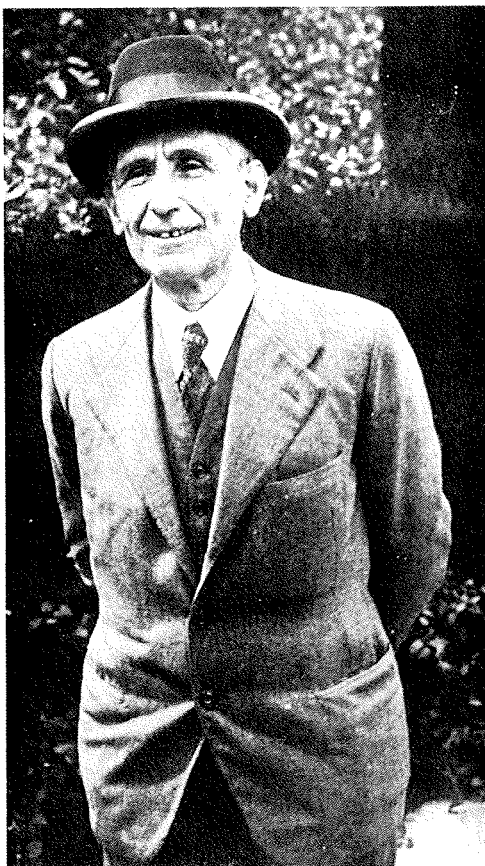
Poc després dels fets d'octubre, Pompeu Fabra fou empresonat per haver donat suport al govern de la Generalitat.

Durant la guerra civil, continuà investigant i agafant diàriament el tramvia per traslladar-se als seus llocs de treball.

Fou el 24 de gener de l'any 1939, un parell de dies abans de l'entrada a Barcelona de l'exèrcit franquista, que va emprendre el camí de l'exili. Visqué a París, Montpeller, Perpinyà i, finalment, a Prada de Conflent, on seguí treballant, obstinadament, en la redacció de noves gramàtiques catalanes i revisant el Diccionari General, pensant en una nova edició.

El «70» durant un dels seus viatges a Barcelona.

Pompeu Fabra cap l'any 1933.

Amb motiu del seu 80è aniversari li fou tributat a Prada un emotiu homenatge. Ventura Gassol, que havia estat conseller de Cultura de la Generalitat —de feia temps exiliat a França—, explicava a través de Radio Tolosa, els motius pels quals els catalans escampats pel món, es reunien en esperit a l'entorn d'un gramàtic que «representava l'idioma, carn i sang del nostre poble i motor suprem del nostre renaixement cultural i polític».

I des de la BBC de Londres un gran hispanista, professor de la Universitat d'Oxford, deia: «Heu complert vuitanta anys de treball sincer i patriòtic al servei de la vostra llengua materna. L'heu ordenada i heu resolt molts problemes enrevessats. L'heu polida com una joia de filigrana, fins a fer-la adequada als vols més alts de la fantasia lírica i a la precisió més refinada de la ciència...»

Però, el dia de Nadal d'aquell any de 1948, Pompeu Fabra va morir a Prada.

A l'església de Sant Pere, Pau Casals l'acomiadà interpretant al violoncel «El Cant dels Ocells». I al cementiri de Prada, a l'ombra del Canigó, el President del Parlament de Catalunya a l'exili, en representació dels presidents de la Generalitat, de la República i d'Euzkadi, acabà la seva oració fúnebre dient: «El son de la mort us serà més lleu damunt d'aquest pujol de terra catalana.»

En 1968, any del centenari del seu naixement, un grup de badalonins, en circumstàncies no gens fàcils, recordà públicament la seva obra. També ho féu tot Catalunya amb motiu del cinquantè aniversari de la publicació del Diccionari.

Cada any, en alguna ciutat on es parla el català, se celebren sota el patrocini d'Òmnium Cultural, les anomenades **Festes de Cultura Popular Pompeu Fabra**, que enguany han tingut lloc a Badalona. Per aquesta raó l'historiador

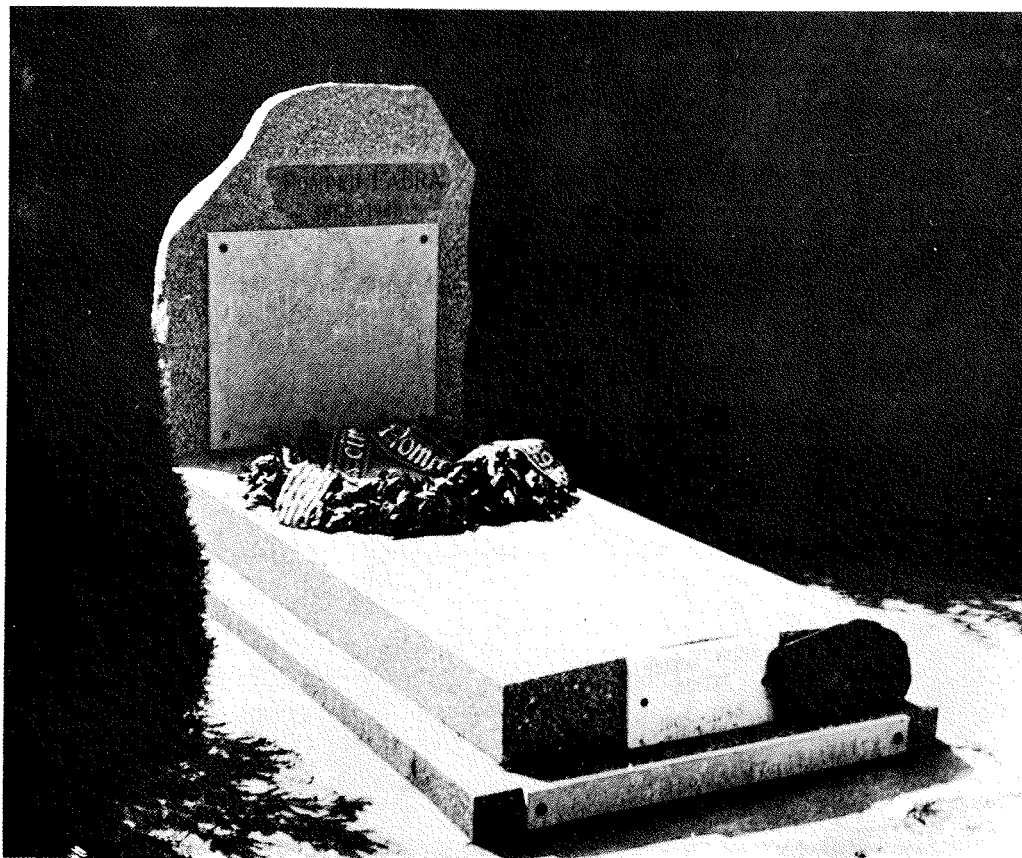

Pompeu Fabra a Prada - 1946.

Josep M. Ainaud escrivia: «Són una bona ocasió per a treballar públicament per a la difusió de la llengua i de la cultura de Catalunya. Com millor aprenguem una llengua, més capacitats serem per aprendre'n d'altres, i com més llengues parlem, més ben preparats anirem per la vida. Mai en la nostra història els catalans hem posat entrebancs per a difondre o ensenyar altres llengues. I, per tant, també és de justícia que els catalans tampoc trobem cap mena de dificultats i obstacles, legals ni pràctics perquè la llengua catalana sigui ensenyada i difosa arreu de la nostra nació. Una llengua cal saber-la bé, no pas a mitges. Cal aprendre bé el català,

parlar-lo, llegir-lo i escriure'l amb tota normalitat, tant els que són catalans de moltes generacions com els que han vingut a casa nostra a viure-hi o els que han nascut aquí. El català és cosa de tots. A tots, doncs, ens cal demostrar-ho.»

Els fets han vingut demostrant que nosaltres els badalonins, siguem de naixença o d'adopció, no hem oblidat mai Pompeu Fabra, aquell home que, si bé nascut a l'ex-vila de Gràcia, va triar com a residència la nostra ciutat —badius i micacos, pescadors i corders, muntanya i mar, torns, telers, xemeneies, bòbiles...—, en tornar a Catalunya després de la seva llarga estada a Bilbao.

Tomba de Pompeu Fabra.